

ВІДГУК
офіційного опонента професора кафедри економіки
Львівського національного університету природокористування,
доктора економічних наук, професора ЧЕРЕВКО Ірини Василівни
на дисертацію ТКАЧА Назара Максимовича
на тему: «Ефективність виробництва нішевих сільськогосподарських культур
на засадах сталого розвитку»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Актуальність розвитку нішевого напрямку сільського господарства в Україні активно підвищується вже протягом останніх десятиріч, що пов'язано із поглибленням різниць між двома секторами цієї галузі – сектором великих за розмірами господарств (типу агрохолдингів), що спеціалізуються на виробництві продукції вирощування традиційних експортоорієнтованих культур (ріпаку, зернових, сої, соняшнику) та сектором менших за розмірами виробників решти видів сільськогосподарської продукції, у якому власне нішевий напрям став реальним шляхом підвищення рівня конкурентоспроможності цих виробників. Але актуальність нішевого сільського господарства незмірно зросла у зв'язку із наслідками воєнних дій в Україні, які деструктивно вплинули на логістику в сільському господарстві, особливо у його секторі крупнотоварного виробництва, що пов'язано із блокуванням портів, проблемами сухопутного транспортування, складування, зберігання та іншими чинниками, що обмежили можливості агрохолдингів вести виробництво в усталеному порядку. У цій ситуації менші за розмірами господарства проявили свої відносні переваги – мобільність, адаптивність, динамічність, креативність, інтенсивно розвиваючи виробництво продукції вирощування нішевих культур. Це відповідно формує високий рівень актуальності наукових досліджень розвитку нішевого сільського господарства.

Таким чином, дисертаційне дослідження Н. М. Ткача виконане на дуже актуальну і важливу для України тему, що підтверджується також тим, що воно виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Економічна ефективність виробництва нішевих сільськогосподарських культур» (державний реєстраційний номер 0118U100077).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані в дисертації Н. М. Ткача та виносяться на захист, дають підстави стверджувати, що підхід дисертанта до дослідження ефективності вирощування нішевих сільськогосподарських культур відзначається належним рівнем обґрунтованості. Аналіз дисертації демонструє

змістовний підхід автора до вирішення поставлених завдань, що систематизуються у мету дослідження. Низка поставлених і розв'язаних у дисертації завдання за переліком і змістом є достатньою для досягнення мети дослідження. Наукові положення, що становлять наукову новизну дисертації, висновки і рекомендації опираються на ґрунтовні дослідження, здійснені на основі аналізу наукових праць багатьох відомих українських учених-економістів і закордонних науковців, опрацювання великого масиву статистичних даних, результатів власних наукових досліджень, що свідчить про достатню міру їх обґрунтованості, що було досягнуто внаслідок застосування широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Використання цих методів дозволило автору зробити важливий особистий внесок у розвиток і розв'язання теоретичних і практичних проблем формування ефективності вирощування нішевих сільськогосподарських культур, розробити і довести до практичного використання рекомендації щодо її підвищення. Зокрема автором запропоновано науково-методичний підхід до обґрунтування рекомендацій щодо розроблення і реалізації проектів довгострокового інвестування як чинника підвищення ефективності вирощування нішевих культур і сформовано пропозиції щодо підвищення рівня нішевості галузі рослинництва та інноваційного використання продукції вирощування нішевих сільськогосподарських культур.

Логіка структури дисертації визначається її метою та послідовністю виконання завдань. Одержані в ході дослідження результати мають відповідний рівень наукової новизни і формують достатній рівень наукової новизни даної дисертації в цілому.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації Н. М. Ткача, характеризуються достатньою достовірністю і обґрунтованістю, що забезпечується використанням широкого спектру наукових методів дослідження та кваліфікованим грамотним опрацюванням значної кількості теоретичного, статистичного і практичного матеріалу за темою дослідження. Представлена дисертація характеризується послідовністю викладу результатів дослідження, логічністю формування основних положень, оригінальністю в підходах до трактування окремих дискусійних питань.

Наукова новизна і практична значимість результатів дисертаційного дослідження. Аналіз теоретичних, методичних і практичних результатів здійсненого дослідження дає підставу для висновку, що значна їх частина характеризується науковою новизною. Новизна дисертації визначається сукупністю розроблених та комплексно науково-обґрунтованих теоретико-методологічних засад та прикладних аспектів підвищення ефективності вирощування нішевих сільськогосподарських культур.

До основних наукових здобутків дисертанта, які формують достатній рівень наукової новизни дисертації, є підстави віднести наступні.

У дисертації на основі усестороннього та ґрунтового аналізу автором доповнено теоретичні підходи до трактування поняття «нішеві культури» в частині критеріїв віднесення до цієї категорії окремих сільськогосподарських культур.

Розроблено алгоритм розрахунку індексу нішевості галузі рослинництва аграрного сектору регіону, що дозволить визначати рівень залучення сільськогосподарських підприємств до вирощування нішевих культур і здійснювати моделювання міри нішевості сільського господарства з урахуванням індексів клімату та купівельної спроможності населення.

Узагальнено й систематизовано переваги нішевого виробництва і можливості освоєння нових ніш і зміцнення конкурентних позицій на ринку, особливо представників сектору малого агробізнесу.

Обґрунтовано доцільність і ефективність інноваційного використання продукції вирощування нішевих сільськогосподарських культур у біоенергетиці.

Сформовано наукові основи довгострокового інвестування у розвиток нішевого сільського господарства з використанням широкого спектру можливих джерел його інвестування.

Основні положення наукової новизни мають значення як для подальших наукових досліджень, так і для реалізації практичних заходів щодо підвищення ефективності вирощування нішевих культур. У межах усіх розділів і підрозділів дисертації простежується логічно послідовне та обґрунтоване виконання поставленого наукового завдання. Відтак, вважаю, що дисертація є завершеною науково-дослідницькою працею, яка характеризується цілісністю й науковим наповненням. Отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості фундаментальних праць українських і зарубіжних вчених-економістів, використанням масиву статистичної інформації, апробацією одержаних результатів і впровадженням їх у практику функціонування виробників сільськогосподарської продукції.

Практичне значення дослідження полягає в можливості практичного застосування його результатів, що підтверджується документами про впровадження окремих з цих результатів у практику господарювання підприємства ТОВ «Деметра-Альянс» та Глибочицької територіальної громади. Результати дослідження також знайшли впровадження у освітній процес шляхом їх використання при викладанні дисципліни «Оцінка ризиків в агробізнесі» на кафедрі економіки економічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках підготовки фахівців ОС «Магістр» спеціальності 051 «Економіка».

Повнота висвітлення результатів дослідження в публікаціях. Основні результати дисертації опубліковано у 4 статтях у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України і 8 тезах наукових доповідей. В опублікованих працях здобувача достатньо повно відображено сутність отриманих результатів виконаних досліджень та їх наукову новизну. Результати дослідження доповідалися на восьми міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних і практичних конференціях та семінарах. З огляду на викладене апробацію результатів дисертації можна вважати достатньою.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, використаної літератури та додатків. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в логічній послідовності, отримані результати чітко відображають вирішення поставлених завдань. Тобто, в цілому дисертація Н. М. Ткача відповідає вимогам щодо наукової новизни, практичної значимості, логіки, структури, послідовності виконання дослідження, обсягу та формального оформлення.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушення академічної доброчесності. У процесі вивчення змісту дисертації та наукових публікацій дисертанта фактів академічного плагіату чи інших порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Використання ідей, суджень, цитування інших авторів супроводжуються посиланнями на їхні праці.

Дискусійні положення та зауваження. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Н. М. Ткача, необхідно зазначити, що є підстави для того, щоб зробити зауваження з приводу окремих дискусійних моментів:

1. У дисертації не вказано період роботи дисертанта над виконанням науково-дослідної роботи «Ефективність виробництва нішевих сільськогосподарських культур на засадах сталого розвитку» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України та конкретних завдань, виконаних ним. Також не вказується, на які роки розрахована тема «Економічна ефективність виробництва нішевих сільськогосподарських культур» у плані наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України.

2. Некоректним є вживання в дисертації терміну «виробництво нішевих культур», оскільки культури не виробляються. Виробляється продукція їх вирощування.

3. Некоректним є вживання в дисертації терміну «сталий розвиток», оскільки по суті йдеться не про сталий, а про зрівноважений розвиток, що є набагато ближче до сутності відомого англійського терміну «sustainable development».

4. Розділ 1 має назву «Теоретико-методичні засади ефективності виробництва нішевих сільськогосподарських культур у контексті сталого розвитку». Але підрозділ 1.1 «Теоретико-методичні підходи до трактування поняття ефективність» концентрується практично виключно на ефективності виробництва на рівні підприємства. Про ефективність вирощування нішевих культур і її особливості тут не йдеться. Не йдеться в цьому розділі й про ефективність вирощування нішевих сільськогосподарських культур у контексті сталого розвитку. Контекст сталого розвитку в цьому випадку у підрозділі 1.2 – це не лише роль нішевих культур у досягненні цілей сталого розвитку (щодо правомірності вживання терміну «виробництво культур» і «сталий розвиток» – зауваження 2 і 3 даного відгуку), якщо йдеться про ефективність вирощування нішевих культур.

5. У Розділі 1 не виділено окремим параграфом «методику дослідження». Є лише «методичні підходи до трактування поняття ефективність», що є значно вужче задекларованої теми дослідження, так як не враховує специфіки ефективності вирощування нішевих культур.

6. Важко погодитися з автором щодо того, що розуміння важливості виконання цілей концепції «Сталого розвитку» з боку суспільства загалом є вагомим чинником зростання попиту на нішеві культури (с. 59) – надто слабкою є популяризація цих ідей і тенденцій в Україні серед широкого загалу, а звідси – і відповідне їх розуміння.

7. Аналіз ефективності вирощування нішевих культур дисертант здійснює на прикладі лише двох культур – гречки і конопель. Для екстраполяції результатів цього аналізу на весь загал нішевих культур потрібне відповідне методичне обґрунтування, а його в дисертації не спостерігається.

8. Аналізуючи в підрозділі 1.3 причини зростання попиту на нішеві культури, автор нічого не згадує про таку актуальну причину, як труднощі з експортом і взагалі логістикою традиційних культур, спричинених війною, що актуалізує доцільність розвитку нішевого напряму сільського господарства.

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертації Н. М. Ткача, а можуть бути предметом цікавої наукової дискусії.

Загальний висновок. Дисертація Ткача Назара Максимовича на тему: «Ефективність виробництва нішевих сільськогосподарських культур на засадах сталого розвитку» є завершеною науковою роботою, виконаною самостійно автором. Наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, достатньо обґрунтовані. Зміст дисертації відповідає меті і поставленим завданням та повністю розкриває тему, за якою виконувалася робота.

За змістом і оформленням дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року, наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Ткач Назар Максимович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент професор кафедри економіки Львівського національного університету природокористування, доктор економічних наук, професор Ірина ЧЕРЕВКО